

Б. Вахабзаде

ЭБЭДИ
НЕЙКЭЛ

БӘХТИЯР ВАҢАБЗАДӘ

ӘБӘДИ ҢҢЙКӘЛ

ПОЭМА вә ШЕИРЛӘР

РР- 55624

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

АЗӘРБАЙҢАН ДӨВЛӘТ НӘШРИЯТЫ
Бакы • 1951

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

Әбәди һейкәл	3
Сүләһ	40
Ораг-чәкич	41
Апа	42
Йыхылмаясан	44
Сән күләндә	46
Лайла	47
Ягма, яғыш	49
Күлүш	50
Даныша билмирәм	51
Ики күндәлик, бир һәят йолу	52
Илк мәнәббәт	53
Илин сон кечәси	56
Чәнублу бачыма	58
Кәлир	60

Редактору *И. Солтан*

Ғабығычы рәссам *С. Мусаева* чәкмишир.

Бәдни редактору *М. Асланов*. Техники редактору

С. Нусейнова. Корректорлары *Т. Чәфәрова*, *Т. Гурбанова*

Чапна нмзаланмыш 14/Х-1954-чү ил. ФГ 65701. Кағыз форматы 70×108¹/₃₂=1,29 2.
ч. в., нәшр. в. 2,2. Сифариш № 237. Тиражы 3000. Ғиямәти 1 ман. 10 гәл.

Азәрбайҗан ССР Мәдәнийһәт Назирлийинин 26 комиссар эдины мәтбәәси.
Бақы. Әли Байрамов күчәси № 3.

ӘБӘДИ ҺЕЙКӘЛ

Пролог

Ачыг сәмасыны гоча Норвечин
Бир күн фәлакәтин тутду кәлкәси.
Дүшдү хәянәтин мәнкәнәсинә
Бу кәлләр өлкәси, дағлар өлкәси.
Әсди хәзан ели, саралды бағлар,
Чөкдү гара думан даға, дәрәйә.
Крал дарда гоюб йохсул халгыны
Даш гапларла гачды Инкилтәрәйә.
Башыны итириб гачан „башчыя“
Лондонлу чәнаблар афәрин деди.
Крал да: — „Кәлдим ки, фани дүняда
Сығыным кәлкәнә мән сәнин“ — деди.
Һитлерә сәс вериб Норвеч әлиндән
Сатды рәясәтә юрду Квислинг*,
Һитлерин байрагы көрүнән кими.
Өлкәнин башында дурду Квислинг.
Бу вәтән хайнч, милләт дүшмәни,
Янмады тәһгирдә әл янан заман.
Әчдадынын гәбри, ана торпагы
Фашист чәкмәсийлә тапданан заман.

* Норвеч фашист партиясынын рәһбәри.

Рәясәт көзүнә чәкәндә пәрдә
Халгывы көрмәди ишкәнчәләрдә.
Онунчүн бир ени аләм ачылды:
Фүрерин шәклинә о сәчдә гылды.

I

Вертер дүшүнчәли, Вертер гүссәли
Долашыр Нарвикин* күчәләриндә.
Долашыр гәлбиндә йүз чүр фикирләр,
Дурур һәр дөнкәдә, дурур һәр тиндә.
Бахыр тәәссүфлә, марагла Вертер...
Гойну күл-чичәкли бу кәзәл шәһәр,
Һәлә чох әввәлдән танышдыр она.
Алман забитинә, алман оғлуна.
Он дөрдүнчү илдә онун атасы
Өлдү салдат кими гәрб чәбһәсиндә.
Вертер етим галды... Вилһелм она
Бир көмәк әтмәди бу ағыр күндә.
О да он минләрлә көрпәләр кими
Әл ачды өзү тәк ач инсанлара,
Һәрә өз дәрдинә галмышды анчаг,
Ким иди „чан“ дейән, бахан онлара!
Дейирләр, о заман Алманияда
Ачлыг инсанлары яман гырырмыш.
Халгына хош күнләр вәд әдән алчаг
Бунуму сәадәт адландырырмыш?!
Дейирләр, о заман алман әлләри
Зилләтләр ичиндә мин бәла көрмүш.
Чәбһәдә өләнләр галсын бир яна,
Ачлыгдан даһа чох инсан өлүрмүш.
Яныб әһвалына алман халгынын
О вахт норвечлиләр чатдылар һая.

* Норвечин шималында олан бир шәһәрди.

Етим көрпәләрә агуш ачараг
Гоймадылар дүшсүн онлар аһ-вая*.
Кичик Вертерин дә һамиси олду
О заман ихтияр бир һейкәлтәрәш.
Бу сонсуз гочанын нәвазишийлә
Нарвикдә бөйүдү о яваш-яваш.
Вертер дүз едди ил не'мәт ичиндә
Норвеч чөрәйилә бөйүдү бурда.
Итирмәди халгын һаггы сайыны
Дөнәндән сонра да о, ана юрда.
Гоча һейкәлтәрәш өз сәнәтинин
Кизли сиррәларини өйрәтди она.
Яман шадланарды, Вергерин гәлби
Яндыгча сәнәтин кизли одуна.
Илләр өтүб кечди...

Бөйүдү Вертер,
Һәрдән көз яшилә юрдуну анды.
Ядына дүшдүкчә о доғма ерләр
Вэтән һәсрәтилә алышды, янды.
Гоча һейкәлтәрәш билинчә буну
Артды гәм-гүссәси, артды төлашы;
Өпүб гучаглады онун бойнуну,
Көйнәди, көйрәлмиш гәлбинин башы.
Яралы шир кими инилдәйәрәк
Деди: — Бу вахтымда мәни гойма тәк!
„Баламсан“ — демишәм ахы мән сәнә,
Әвләр бучагында тәк галым енә?!
Инди ки, кедирсән кет, нә әйби вар,
Гәлбин истәйинә чәкилмәз һасар.

* Буналар тарихи фактлардыр, 1914-чү ил, I дүня муһарибәсиндә 5 минә гәдәр алман ушагыны норвечләр өз һимайәсинә алмышдылар.

Кет, анчаг даима сәнәтлә яша!
 Көзәл дуйгуларла өмрү вур баша.
 Рәясәт далынча гачма дүняда,
 Бош шөһрәт, инсаны тез верәр бада!
 Рәясәт әлиндә гул олур инсан,
 Вугары, мәсләки о, чырпыр ерә.
 Рәясәт дүшмәндир яранышындан
 Йүксәк дуйгулара, пак әмәлләрә.
 Өлсә дә, рәясәт дүшкүнләринин
 Столу учалар, өзү учалмаз.
 Рәясәтлә кечән өмүрдән, йәгин,
 Тахта йонгары тәк һеч күл дә галмаз!
 Сәнәтә баглансан достлар, танышлар
 Һәр заман көрәрләр үзү ағ сәни.
 Йүз ил яшасан да чаванлашдырар
 Көзәл әмәлләрлә яшамаг сәни.
 Яша, өз юрдунда, яша үзү ағ.
 Демирәм: „Сән мәни унутма“, анчаг
 Бу гочадан сәнә ядикар галан
 Сәнәти унутма, оғлум, сән бир ан.
 О һахт санма гәлбин мәндән узагдыр,
 Үрәйин көксүмдә чырпыначагдыр.
 Вертер сөйләди ки: — Бу күн мән сәнин
 Бүкүлмүш белини бир аз да әйдим.
 Сәнин бу әвәзсиз яхшылығынын
 Бир вахт әвәзини чыха биләйдим!

Илләр ахыб кечди, ахар су кими
 Һаман яхшылығын будур әвәзи:
 Ана вәтәниндә гочанын Вертер
 Бу күн фатәһ кими доланыб, кәзир.
 Вертер дүшүнчәли, Вертер гүссәли,
 Алнында из ачыб дәрә шырым-шырым.

Горхунч дуйгуларын тоггушмасындан
 Онун үрәйиндә чахыр илдырым.
 Ону айырдылар өз сәнәтиндән
 Дедиләр: — Бир салдат олмалысан сән.
 Дедиләр: — Сәнәтин вахты дейилдир,
 Өз сәдагәтини вәтәнә билдир!
 Вәтән! Һеч олармы ону севмәмәк,
 Вәтәнин йолунда бир пәрванә тәк
 Янарды Вертер дә чандан, үрәкдән,
 Онунку дейилдир анчаг бу вәтән!
 Отуз үчүнчү ил, отуз бир январ...
 Башга бир адамдыр Вертер о күндән.
 Вәтән һесаб әтмир Алманияны
 Фашист зүлмәтинә бүрүндүйүндән.
 Дүшүнмүш, дашынымыш...

Вертер дә бә'зән
 О исти очагдан, көзәл Норвечдән
 Тәәссүф әдибмиш гайытдығына,
 Өмрү зиндан кими кәлирмиш она.
 Дүшүнмүш, дашынымыш...

Вертер о заман
 Һамисиндән она ядикар галан
 Сәнәтә сығынымыш... Дәрди-сәрини,
 Гәлбинин ән кизли диләкләрини
 Сәнәтин дилилә вермәк истәмиш,
 Она бир тәсәлли олмушдур бу иш.
 Бу көзәл шөһәрин һәр бир дөңкәси
 Она өз юрду тәк доғма, танышдыр.
 О өз өлкәсиндә диләнмишсә дә
 Бурда һеч бир кәсә әл ачмамышдыр.
 Дүшүнүр бунлары баягдан бәри:
 Она чөрәк вермиш Норвеч әлләри.
 Сәнәткар әләмиш ону бу торпаг,
 Олармы бунлары мекәр унутмаг?

Өз догма юрдунда донмуш союгдан,
 Бу шимал элинде о, донмамышдыр.
 Төһгир олундуса Берлиндә һәр ан,
 Бурда ел дә она тохунмамышдыр.
 Она тапшырылмыш: — Инди чалыш ки,
 Норвечләр фашизмин күчүнү билсин!
 Алүминиум, тунч, синк, дәмир, мис, полад
 Бу метал юрдундан гарәт әдилсин.
 Онун баталйону кирди әвләрә,
 Һәр отаг әшилди азы он кәрә.
 Төкүлдү ортая бүтүн һәр нә вар:
 Полад авизәләр, мис күлғабылар,
 Гапыларын дәмир тутачаглары,
 Дәмир мәһәччәрләр, гапы тағлары
 Үч күнүн ичиндә талан әдилди*.
 Әл бүтүн бунларла күчүнү билди
 Металсыз гулдурун, Йохсул фашизмин.
 Чыхды норвечлиләр дағлара мин-мин.
 Дүшмән әлейһинә сых топландылар
 Интигам әшгилә чошуб яндылар.
 Бу әзиз Нарвикә кәләндән бәри
 Бүтүн бу көрдүйү фәлакәтләри,
 Вертер вичданына сығдыра билмир,
 Көзүнүн өнүндән бир ан чәкилмир
 Ихтияр һамиси — о һейкәлтаращ...
 Ерийир, гәлбиндә мин дәрә, мин тәлащ.
 Фикирләр бейниндә дүзүлүр сәфә.
 Вертер дүшүнүр ки: „биринчи дәфә
 Мән бура кәләндә гәриб гуш идим
 Бурда ганадландым, пәрваз әләдим.

* 1940-чы вә 1943-чү илдә Гитләрин вердийи өмрә кәрә.

Доланды фәсилләр, доланды дөвран,
 Инди „дүшмән“ кими белимдә наган
 Онун гапысыны олармы ачмаг?..
 Неч бу инсафмыдыр?

Өләрәм, анчаг
 Үз-үзә кәлмәрәм онунла бир дә“!
 Вертер үзүлүрдү дүшүнчәләрдә.
 „Башгалары кими — дейирди — мән дә
 Атыммы вичданы, атыммы ары“?
 Изтираб чәкдикчә көзү өнүндә
 Чанланыр „Вертерин изтираблары“*.
 Вертер дүшүнчәли, Вертер гүссәли,
 Бахыр һәр дөнкәйә, бахыр һәр тинә.
 Ушагкән достларла топ ойнатдығы
 Нарвикин бу таныш күчәләринә.
 Ларсен, ән мөһрибан достуйду онун,
 О да тәк оғлуйду яхын гоншунун.
 Бу достлар сәһәрдән ахшама гәдәр
 Бир ердә ойнайыб кәзинәрдиләр.
 Һәмин бу ағачын алтында онлар
 Һәр күн чыхардарды йүз чүр оюнлар.
 Бу кичик достларчүн гоца бир заман
 Елләнчәк асмышды һәмин ағачдан.
 Бура топланарды ушаглар бүтүн.
 Яхшы ядындадыр Вертерин... Бир күн
 Ларсен елләнәндә гырылды кәндир,
 Языг үзү үстә ерә йыхылды.
 Күнләр өтдү... Ларсен сағалды, анчаг
 Сол гашы үстүндә бир чапыг галды.
 Онлар тәрк әләди бу „пис окуну“.
 Лакин ядындадыр, о вахтдан ону

* Бейүк алман шаири В. Көтенин „Көнч Вертерин изтираблары“ өсәринә ишарәдир.

„Чапыг Ларсен“ — дейэ чагырардылар.
 — Гэлбимдэ нэ шириң хатирэси вар,
 О көзөл күнлэрин, о хош күнлэрин.
 Дейинчэ көзлэри долду Вертерин...
 Вертер дүшүнчэли, Вертер гүссэли
 Бахыр дүканлара өтдүкчэ бир-бир.
 Нэр шей көр нечэ дэ өз ериндэдир.
 Элэ бил о вахтдан дөнмөмиш заман.
 Бу көзөл айнабэнд, кичик дүкандан,
 Азмы чөрөк алмыш Вертер эв үчүн?
 Бу шәһәр дүшмәнми она бәс бу күн?
 Вертер дүшүнчэли, Вертер гүссэли...
 Бах һәммин багдакы бөйүк һейкәли
 Устадла бирликдә гурмадылармы?
 Она дүшмән кими бахмәг олармы
 Бу юрда кәлсә дэ дүшмән донунда?
 О бөйүк һейкәлдә акы онун да
 Азачыг олса да бир зәһмәти вар.
 Орда бирләшибдир айры дуйгулар.
 Дүшүндү, дашынды гоча нә гәдәр
 Ону ярадыркән негә ил эввәл.
 Норвеч гәһрәманы Траммелиндир*
 Бу сән'әт әсәри, бу өлмәз һейкәл!

Сол әлдә байраг,
 Дурмуш гәһрәман.
 Һүнәр төкүлүр
 Бахышларындан
 Бахыр инамла,
 Бахыр ирәли.

Мөһһур Норвеч ингилабчысыдыр.

Мөһкәм дүйүлмүш
 Онун сағ әли. —
 Халгы дөйүшә
 Сәсләйир санки.

Икид Траммелин бахышындакы
 Әзми вермәк үчүн узун кечәләр,
 Дүшүндү, дашынды гоча нә гәдәр!
 Башында фикирләр доланды мин-мин.
 Белә анларында әдәрди тәкрап
 Одлу сөзләрини о, Траммелин:
 „Бирликдир бизимчүн ән бөйүк шүар,
 Бир һәдәфә вурсун гой әлләримиз!
 Күл ачсын арзумуз, әмәлләримиз“.
 Хатириндән чыхмыр бунлар бир ан да.
 Инди дэ Вертерин гулагларында
 Бу аловлу сөзләр чинкилдәйирди.
 Вичданынын сәси нәләр дейирди?
 Вертерин гәлбиндә мин гәзәб янды.
 Озү һисс әтмәдән кәлиб даянды
 Бир әвин өнүндә... ah, нәләр олмуш?
 Әввәлки дәбдәбә тамам позулмуш.
 Сәссизчә ағлайыр санки даш дивар:
 Дағылмыш о кениш ә'малатхана.
 Ичиндә ән тәмиз, йүксәк дуйгулар,
 Мүгәддәс әмәлләр бәсләнән бина
 Хәбис дуйгуларың мәскәни олмуш!
 Элэ бил һәр шейин һүснү позулмуш.
 Бу дәрди дағлар да көтүрә билмәз.
 Демәк, яхшылыға бу олду әвәз?!
 Демәк, өз әвиндән гоча говулмуш,
 Сәнәткарың әви гәраркаһ олмуш
 Ишғал ордусунун кенералына...

... Бу заман бир салдат етишиб она
Сөйләди тә'зимләг: — Чәнаб капитан!
Кенерал ахтарыр сизи баягдан.

— Капитан, кәздиями шәһәри?

— Бу күн

Долашдым бир гәдәр.

— Йәгин ки, көрдүн

Бағлар ичиндәки тунч һейкәлләри!

— Бәли!

— Биз Нарвикә кирәндән бәри

Бир фикир кәлибдир мәним әглимә,

Һәлә демәмишәм буну һеч кимә, —

Дейә кенералын чатылыр гашы.

— Бунлары ярадан һейкәлтәрашы

Сәфәрбәр өтмәли... гой фүрерин дә

Бәйүк һейкәлини яратсын... Сән дә

Она көмәкчи ол... дейирләр сәнин

Көһнә сәнәтиндир һейкәлтәрашлыг.

Мәним мәтләбими аңладын йәгин?

Ди башла сабаһдан бу ишә артыг!

— Мәнчә... бу чәтиндир, чәнаб кенерал!

— Нә үчүн? Гочаны чағыр, баша сал!

— Инадкар адамдыр дейирләр яман.

— Ону дөндәрәрик биз инадындан!

Хошлугла өтмәсә нә кәлиб зора?

Биз ки, кәлмәмишик хошлугла бура.

Гонагмы чағырмыш бу әлләр сәни,

Зорла тутмадыгмы биз бу өлкәни?

Салдатын үрәи даш олмалыдыр!

Вүчуду поладдан йоғрулмалыдыр!

Вертер кенералын чыхыр янындан,
Кедир отагына хейли пәришан.

Йол бою кәдәрлә дүшүнүр еңә,
Мин нифрәт яғдырыр өз тәлсинә.
Итирир ағлыны языг аз гала,
Һәр шей көзләриндә дөнүр суала.
Бу сәнәткар салдат инди нә өтсин,
Языг доғрудан да нә үзлә кетсин
Әзиз устадынын янына? „Әсла!
Мән онун үзүнә бу пагонларла
Чыха биләрәмми?..

Мән бачармарам!

Онун шакирдийәм нә гәдәр варам.

Нийә мәчбур әдим бу күн мән ону?

Мән нечә дейим ки, сәнин юрлуну

Талаян гулдурун, чәллад фүрерин

Ярат һейкәлини?.. Чәтиндир, чәтин!

Буну дүшүнмүрмү көрән о өзү?

Севмәдән сән ярат!.. Бу күлүнч сөзү

Бәйүк сәнәткара мән нечә дейим?

О мәнә демәзми сәнә чәкдийим

Бүтүн әзиййәтләр кәлсин көзүндән!

Бу һағлы данлага нечә дөзүм мән“?!

Кечди бир нечә күн... кенерал өзү

Чағырды янына һейкәлтәрашы.

Билинчә мәтләби языг гочанын

Ғаралды көзләри, һәрләнди башы.

— Оюнчаг дейилдир әлдә сәнәткар!

Чәнаб, сәнәтин дә өз мөвзуу вар.

— Фүрер мөвзуу дейил?

— Әләдир, анчаг

Алыннан мөвзуу һәр шейдән габаг

Үрәкдән яшамаг, севмәк кәрәкдир,

Яранан һәр әсәр чарпан үрәкдир.

— Мәкәр севмәйирсэн, де, сән фүрери?

— Йох, бу бош суалын вармы һеч ери.

Сәнәтә лә'нәтләр яғдырар һамы.

Мән һечә севим ки, Норвекиямы,

Фүрер чевирмишдир харабазара,

Халгымын көнлүнә вурмуш мин яра!

Чәнаб, сән ушагмы билирсэн мәни.

Фәтһ-өләмәк олар зорла өлкәни.

Үрәксә гүввәтә баш әймир анчаг,

Илһам зор күчүнә һеч янмамышдыр.

Һәлә бу вахтадәк һиссиз, үрәксиз

Һәгиги бир сәнәт яранмамышдыр!

— Яхшы, белә олсун, һеч әйб әйләмәз,

Сәндән дә тезликлә чыхарыг әвәз!

Дейә юмруғуну вурӯр стола,

Үрәйи партлайыр киндән аз гала.

Кечди бир һечә күн... һәбсә алдылар

Коммунистдир дейә о мәрд гочаны,

Иттиһам нә гәдәр ялан олса да

Коммунист әтмишди ону вичданы.

Бу бөйүк мәсләки яратмыш инсан

Өзүнүн ән тәмиз арзуларындан!

Фүрерин әмридир: „Тезликлә кәрәк

Бүтүн Норвеч әли дәнсүн метала.

Топланан металләр тәмизләнәрәк

Нарвикдән Берлинә салынсын йола“.

Квислинг өлкәни әдир сәфәрбәр

Һитлерин көзүнү дойдурмаг үчүн,

Синклә, алүминиумла долу гатарлар

Нарвикдән Берлинә тәләсир һәр күн.

Дағлара чәкилмиш икидләр тез-тез

Һүчума кечәрәк кечәләр яры,

Дағыдыб төкүрләр метал әридән

Нәһәнк заводлары, комбинатлары.

Ларсен! Норвечин о гәһрәман оғлу

Топламыш башына партизанлары,

Кәсиб һәр бәрәни, пусуб һәр йолу

Кәстапо дөрд көзлә кәзир онлары.

Кечә... дәмир йолу... әтраф зил гара...

Кәзинир көзәтчи әлиндә фанар.

Сүтун тәк узаныр ишыг йоллара

Көйдән бирәр-бирәр сәпәләнир гар.

Гаранлыг кечәнин оғлан чағында

Нә гәдәр горхунчдур бу чөл, бу байыр.

Көзәтчи аһәстә аддымладыгча

Аягы алтында гар хышылдайыр.

Он ики саатдыр гаровулдадыр,

Көзләри даима онун йолдадыр.

Лакин о билмир ки, бир саат әввәл

Дағытмыш йоллары уғурлу бир әл.

Мешәнин ичиндән чыхыр бир гатар

Бурахыб архада буз дағларыны.

Бир фышгырыг сәси әшидиб һаман,

Көзәтчи шәкләйир гулагларыны.

Гатар яхынлашыр һарай чәкәрәк,

Көзәтчи өзүнү итирир бу аһ.

Фанарын көзүнә дәрһал чыхарыб

Гырмызы шүшәни тахдыгы заман

Алдыгы зәрбәдән башы кичәлир,

Гатар яваш-яваш яхына кәлир.

Бу дәм сирри бир әл тутур фанары,

Көй ишыг гойнуна алыр йоллары.

Йол ачылып... өтүр сүр'әтлә гатар.
Йүкү алүминиумдур, йүкү дәмирдир.
Берлинә тэләсэн долу вагонлар
Өтүр гәһрәманын өнүндән бир-бир.
Кечир дәгигәләр, өтүшүр анлар,
Бир аздан гәзая уғрайыр гатар.
Вагонлар чеврилир... гачыр икидләр,
Дәйир кезәтчиләр бири-биринә.
Кәсилір чығырлар... кестапочулар
Дүшүр икидләрин ләпирләринә.
Атылып көйләрә одлу фишәнкләр,
Көрүнүр күн кими һәр тәпә, һәр дағ.
Атышма башланыр...

кечир бир гәдәр
Икидләрин бири тутулуру анчаг.

II

Фашист Алманиясы шишди-шишди гудурду
Тутдуғу өлкәләри сыхдыгча чайнағында.
Авропаны өнүндә диз чөкдүрән бир орду
Диз чөкдү ахыр өзү Советләр торпағында.
„Ювасына чөкилмиш чанавар“ тәк даһа да
О гудурду... „Бир аз да артыг яшайым“ — дейә,
Норвечдән ахыб кәлән металллары силаһа,
Бомбалара дөндәриб төкдү бизим өлкәйә.
Дейирләр ки, Норвечин азаланда металлы
Һитлерин бирә йүз гат чохалыбмыш мәлалы.
Өмр әдибмиш: „— Дағытсын орду бүтүн өлкәни,
Гоймасын, нечә олса тәки металсыз мәни“.
Бу әмри дә еринә етирмәкчүн кенерал
Тапшырды ки, гочанын көзү өнүндә дәрһал

Нарвикә зийнәт верән һейкәлләр учурулсун,
Әридилиб металлы Берлиндә силаһ олсун“!
Һәмин кечә ятмады, бир ан Вертер сүбһәчән
Дәрди, гәми даш олуб асылды көзләриндән.
Һамисинин чөһрәси даянды көз өнүндә,
Дүшүндү: „бәс мән инди бу дәһшәтли күнүндә
Узада билмәрәмми она кәмәк әлими?

О ки, мәни бөйүтмүш өз доғма оғлу кими.
Аһ, билмирәм нейләйим, бу фәтиә олмасын,
Гочанын һейкәлләри сабаһ учурулмасын.
Бу дилсиз һейкәлләрин ахы на күнаһы вар,
Һеч белә бир чәзая таб әдәрми сәнәткар?
Ән бөйүк вәһшилиқдир, үрәйинә чәкиб дағ,
Сәнәткарын өнүндә әсәрини дағытмағ“.
Һәмин кечә ятмады кәнч капитан сүбһәчән,
Дәрди, гәми даш олуб асылды көзләриндән.
Фикирләр чәркә-чәркә ипә-сапа дүзүлдү,
О, изтираб әлиндә үзүлдүкчә үзүлдү.
Гулаг асдыгча Вертер вичданынын сәсинә,
Мин нифрәт яғдырды бәхтинә, рүтбәсинә.
Она ағырлыг әдир өз шөһрәти, өз шаны.
Кейдийи палтарына сығышмайыр вичданы...
— „Йох, йох, һәр шейдән әввәл мән инсан доғулушам,
Мән о бөйүк инсанын бир шакирди олмушам.
Устада кәч баханын ийнә батар көзүнә“! —
Дейә Вертер дүшүнүр, дүшүнүр өз-өзүнә.
Яғсыз бир чыраг кими бәдәниндә чан яныр,
Бирдән өзү билмәдән фикри кәлиб даяныр
Дүнән кечә тутулуш Норвеч партизанында.
Һәрләйәрак әлини басыр зәнки бир анда.

Хейли кечмиш кечәдән... шөһәр сакит, шөһәр лал.
Вертери әлдән садаң о изтираб, о хәл

Handwritten signature: Həzi - 5.6.64

Дөнүб бир гаралтыя кедир, кедир, бу ара
Кечиб кедир Нарвикин учгар күчөлөриндөн.
О, шөһөрдөн чыхараг йөнөлир буз дағлара,
Овун ким олдуғуну нисс элэдин йэгин, сэн.

Сөһәриси гочаны алыб һөбсханадан
Кәтирдиләр бағчая.

Дөрһал гызышды мейдән.
Һейкәлләр дағыдылды, һейкәлләр учурулду,
Сәнәткарын гәлбинә чарпаз дағлар вурулду.
Вертер нәзәрләрини дикмиш мешә йолуна,
Лакин кәлмир бир сораг дилсиз йоллардан она.
Кәлмәдиләр бәс нечин, нечин кечикди онлар,
Бәлкә дә башларында бир уғурсуз гәза вар?
Дейә Вертер дүшүнүр,
Гывырылыб көз өнүндә йоллар суала дөнүр.
Йығылмыш Нарвик әһли бағчанын әтрафына,
Бахырлар сәнәткарын һалына яна-яна.
Бахырлар дөврәләнмиш дәмир һасар далындан,
Бахырлар мин гәзәблә... Вертер кими бу заман
Онларын да көзләри бахыр мешәйә сары.
Кенерал да шәст илә дамағында сигары
Даянмыш гәраркаһын о һүндүр өйванында.
О төк дейил, даянмыш Квислинг дә янында.

Гоча бахыр динмәдән, тәрпәтмәдән дилини,
Он илә ярадылмыш Ибсенин* һейкәлини.
Дағытдылар, йыхдылар бирчә анын ичиндә.
Чаһаны яндырдылар бир чаһанын ичиндә.
Алындакы гырышы яратмагчүн Ибсенин
Гырышдырыб алыны гоча мин дөфә йэгин

* Бөйүк Норвеч драматургу.

Дүшүнүбмүш...

Бу бөйүк зәһмәти дүшүнмәдән
Сәнәт әсәрләрини дағыдырлар аһ, нәдән?
Сәнәт гурбаны олмуш гара бир сясәтин?
Гоча динмир, данышмыр, гоча даянмыш мәтин.
Инди дә, бах, Магсенин йыхырлар һейкәлини.
Гоча сусур... дағылмыш һейкәлә баха-баха
О дүшүнүр, дүшүнүр:

Магсен узун өмрүнү
Һәср әтди инсанларын өмрүнү узатмаға.
Инсанлар файдаланмыш онун һәр әмәлиндән
Инсанпәрвәр алимин бу полад һейкәлиндән
Силаһ гайырмаг нечә сығышыр вичданлара?
Бир һәкимин һейкәли, сабаһ һаһаг ганлара
Сәбәб олачаг демәк...

Билсә иди бу дәрди,
Йэгин мәнимлә биркә о да фәряд әдәрди.
Гопдугча һейкәлләрин бәдәнләри, башлары
Дән-дән олуб төкүлүр гочанын көз яшлары.
Йыхырлар, дағыдырлар салдатлар һарын-һарын,
Гопан башлар, аяғлар, о бөйүк сәнәткарын
Юхусуз кечәләри, мәһалы күнләриди,
Гоча о күнләрини салыр хатирә бир-бир.
Әлә бил хилас олур чәкдийи гәм йүкүндән.
Лакин онун башынын габармыш һәр түкүндән
Мин бир фәряд әшидир Вертер дууб бу дәрди.
Олсайды ихтияры дөрһал көмәк әдәрди
Тәһгир олмуш заваллы, бу гоча устадына.
Лакин сораг кәлмәйир дилсиз йоллардан она.
Вертер дуюр үрәкдән бу дөһшәтли аңлары —
Гочанын кечирдийи горхунч һәйәчанлары.
Сусур... сусур һеч кәси чағырмадан көмәйә
Онун сарсылдығыны дүшмән билмәсин дейә.

Күлүңдүр гышгыранлар гезэбли аяларында:
 Дәһшәтлйдир сусанлар... сусур, демәк, бу анда
 Дүшмәндән алачагы интигамы дүшүнүр,
 Интигамдан сонракы той-байрамы дүшүнүр.
 Гоча сусур... динмәйир әлиндә ирадәнин.
 Неч кәс әшитмәсә дә Вертер әшидир йәгин
 Гочанын бу дәһшәтә мин ә'тираз сәсини —
 Гара ганлар ахышан бир гәлбин нәләсини.
 Шаггылдайыр балталар, шаггылдайыр, аһ, енә.
 Онлар һейкәлә дәймир, дәйир онун гәлбинә.
 Нәһайәт; яхынлашыр салдатлар сон һейкәлә.
 Илк балтаны вуранда онлар узанмыш әлә
 Гоча дәһшәт ичиндә һейкәли гучаглайыр.
 Вурулан зәрбәләри өз көксүйлә сахлайыр.
 — Амандыр, неч олмаса, тохунмайын сиз буна,
 Трамелә, — халгымын бу гәһрәман оғлуна!..
 Намысыны йыхдыныз, буна дәймәйин бары.
 (Әсәриндән айырмаг олармы сәнәткары?)
 Мән буну чох сеvirәм бүтүн әсәрләримдән.
 Буну оғлумла биркә яратмышам чүнки мән.
 Баламын да бурада азачыг вәһмәти вар,
 Бу әсәрдә баламы яшадырам, ағалар,
 Тохунмайын она сиз!..
 Бала мәнәббәтини дуюрму үрәйиниз?
 Бу сөзләрдән сарсылыб Вертер санки охланыр.
 О. „балам“ кәлмәсиндән од алыб одсуз яныр:
 „Аһ, о мәни өзүндән неч айры тутмамышдыр,
 Бир алман нанкоруну һәлә унутмамышдыр.
 Әз өвлады билирмиш, аһ, һәлә дә о мәни,
 Бу күн алманлар онун олса да бир дүшмәни“.
 Әлә бил ки, ган вурур онун бейнинә бирдән,
 Әл атыр тапанчая, әл атыр дүшүнмәдән,

Сыгышдыра билмәйир дәһшәти вичданына,
 Нейкәлә һүчүм чәкән салдат батыр ганына.
 Намы һейрәт ичиндә бахыр Вертерә сары,
 Гәзәбиндән чатылыр кенералын гашлары.
 — Бу нә демәкдир?! — дейә бағырынча, бу заман,
 Енә атәш ачылыр... Сарыр намыны һейчан...
 Яраланыр кенерал.

Атыр Вертер далбадал.
 Сейр әдәрәк Вертери
 Гоча чәкилир кери.
 Вертер юмуб көзүнү,
 Бир дашын архасына
 Дәрһал атыр өзүнү,
 Гызыр бир анда мейдан.
 Атыр, атыр дурмадан.
 Тутмаг үчүн, бирбәбир
 Салдатлар һүчүм чәкир
 Дөрд тәрәфдән Вертерә.
 Дәйир санки көй ерә.
 Гызышдыгча аһнаат
 Буну көрән чамаат
 Вертерә арха дурур;
 Кимиси дәйәнәклә,
 Кимиси дашла вурур.

Бирдән мещә тәрәфдән көйә галхыр тоз-думан.
 Чапыг Ларсен архада йүзә гәдәр партизан
 Нүчүм чәкир багчая. Сона чатыр интизар,
 Дост кими гаршылайыр Вертери партизанлар.
 Бахмайыб ағрысына Квислинглә бәрәбәр
 Кенерал чәнаблары гачыр, гачыр бир төһәр.
 Бир чох гәнимәт кечир икидләрин әлине.
 Ларсен, о Трамелин саг галан һейкәлине

Яхынлашыб анд ичир, достларла биркэ она,
 Бу халг гәһрәманынын пак, мүгәддәс руһуна.
 Вәтәнинин йолунда дөйүшәчәк сонадәк,
 Әйилмәз. олачагдыр Траимелин өзү тәк.
 Вертер һейрәт ичиндә сейр әдәрәк Ларсени:
 — Гашынын үстүндәки о чапыгдан мән сәни
 Көрән кими таныдым, — дейинчә Ларсен ону
 Таныйыб „Вертер“ — дейә гучаглайыр бойнуну.
 Достлар көрүшүр. Бахыр һейрәт ичиндә һамы,
 Бу көрүш бир далға тәк тәрпәдир издиһамы.
 — Шадам билсән нә гәдәр, сәнин бу һагг ишиндән.
 Вертер! Мәним әзизим! Артыг дөндү бу күндән
 Ушаглыг достлуғумуз әгидә достлуғуна.
 Садиг олаг, әзизим, гой һәмишә биз она!
 Гәлбин бизим торпағын һаггыны унутмамыш.
 Достлар, яхын дүшәркә һәлә хәбәр тутмамыш
 Чыкмалыйыг шәһәрдән, тез олун, тез тәрпәнин!
 Арха бөлмәләринә хәбәр чатмышдыр йәгин.
 Партизанлар бир аздан, Вертер илә бәрабәр
 Чәкилирләр мешәйә, санки бу дилсиз шәһәр
 Бахыр, бахыр далынча, кедән гәһрәманларын,
 Онун ахыр ничаты әлиндәдир онларын.

Һәбсхана... Сәнәткар көр салыныб нә күнә!
 Пәришан ағ сачлары дагылыб үз-көзүнә.
 Узанмыш бир кәнарда, нә данышыр, нә динир,
 Бахыб әтрафа һәрдән, горхмуш кими диксинир.
 Өзү дә һисс әтмәдән көзләриндән сел ахыр,
 Солғун янагларында күмүшү из бурахыр.
 Сон һадисә гәлбини кәмирирди гочанын,
 Сарсылмышды әлиндә о дәһшәтли бир анын.
 О дөзмәди нәдәнсә сон һейкәлиң мәһзинә,
 Дүшүндүкчә дүшүнүр о, бирчә аны енә.

Һейһат, дура билмәди сон мөгәмда о мәтин...
 Кәлир көзү өнүнә о гәһрәман забитин
 Ярашыглы чөһрәси... Өзү дә билмир нәдән
 Бир доғмалыг яғырды о мүлайим чөһрәдән.
 Гызармышды гочанын дәһшәт сачан көзләри.
 Тәр төкүб яратдыны һәр бир ени әсәри
 Гоча һейкәлтәрәшын өмрүнү узздарды.
 О нә билсин ки, ахы белә күнү дә варды!
 Гоча лап әлдән дүшүб бир сүмүк, бир дәрәдир.
 Сәнәткарын һәяты, өмрү әсәрләридир!
 Онун әсәрләрини чевирдиләр силаһа,
 Сәнәти йох сәнәткар, нәчин яшасын даһа?
 ...Һейләсин инди о бәс?!

Языг һейкәлтәрәшын дәрдинә дәрәд бәнзәмәз.
 Бүтүн инсанлар дәхи бәнзәмир бир-биринә,
 Өз чаныны кәздирир кими намус еринә,
 Һәр шәйдән үстүн тутур кими дә вицданыны,
 Мәсләкинә, әшгинә гурбан верир чаныны.
 Норвечдир о көзәтчи... бах о чөлдә фит чалыр,
 Бир бугәләмун кими һәр анда бир рәнк алыр.
 Хәянәтә сатылмыш өз чаны хатиринә,
 Дүняда чан кәздирир намус, вицдан еринә.

III

Өтдү айлар, илләр... Дәйишди дөвран...
 Совет гошунлары нәһайәт, бир күн
 Кирдиләр Норвечә...

Тезликлә бурдан,

Фашист ордусуну чыхармаг үчүн.
 Дүшмән топлаяраг сон имканыны
 Тәслим әтмәйирди енә чаныны.
 Бүтүн қидди-чәһди кетсә дә бада
 Енә дөйүшүрдү бәд аягда да.

Гочанын вәтәни Нарвикә илкин
Капитан Викторун дәстәси кирди.
Көлләр ятагына, дағлар юрдуна
Өзүлә барабар һәят кәтирди.
Һамы күл-чичәклә пишваза чыхды,
Әл баһара чыхды, әл яза чыхды.

Виктор гапысыны һәбсхананын
Сындырыб ичәри кирди бир анда.
Гоча сәнәткара кәләрәк яхын
Көрдү тагәт йохдур онун чанында
Аяға галхмаға... Галдырды ону,
Гоча гучаглайыб онун бойнуну
Өпдү мәһәббәтлә, өпдү үзүндән,
Ахды янагына көз яшы дән-дән.

Викторун голурдан япышыб гоча,
Мин севинч ичиндә чөлә чыхынча
Көзләри гамашды күн ишыгындан.
Нә күнә салмышды языгы зиндан!
Санки аддымыны бир-бир сайырды,
Өлү көркәмилә аддымлайырды.
О һара кедирди билирсәнми сән,
Нәйди сон истәйи, нәйди сон дәрди?
Кедә билмәсә дә, һәрәкәтиндән
Онун теләсдийи һисс әдилирди.
Һара теләсирди, о һара белә?
Гәфил яхаланан фашистлар һәлә
Шәһәрдән чыхмамыш...

Дөйүшүр онлар.

Гышын сон күнүдүр, кәлир илк баһар.
Һәлә дә яралы, хәстә кенерал
Шәһәрдән чыхмаға тапмамыш маңал,

Кизләнмиш балача гәраркаһында.
Бир машин көзләйир ону яхында
Ки, фүрсәт тапынча гачсын кенерал,
Гачсын Берлинәчән, гачсын о дәрһал...

Гызышыр кет-кедә шәһәрдә мейдан.
Яған күлләләрә мәһәл гоймадан
Гоча ерийирди... Аддымларыны
Көрпә ушаг кими һей сая-сая,
Нәһайәт, өзүнү салды бир төһәр
Әвинин янында олан бағчая.
Онун көзләриндә алышырды кин.
Ахгара-ахтара о, Трамелин
Һейкәли өнүндә кәлиб даянды,
Көзләри севинчлә алышды-янды.
Һейкәли йохлады диггәтлә гоча,
Сүздү мин һәсрәтлә, сүздү доюнча.
Онун сәксән иллик өмрүндән галан
Еканә әсәрди...

О икид алман

Демәк, хилас әтмиш бу сон әсәри, —
Дейә дүшүнүрдү гоча Вертери.
Гочанын үзүнә күлүнчә һейкәл
Севинчдән көзүндә алышды мәш'әл
Шәһәрдә вурушма, даянмыр анчаг,
Атышма сәсиндән тутулур гулаг.
Викторун дәстәси һей яваш-яваш
Гәраркаһа тәрәф йөнәлир бирбаш.
Виктор дәстәсини бөлүр үч ерә,
Бир тапшырыг вериб һәр бир әскәрә.
Өзү дә бағчая кирди бир анда?
(Гоча кизләнмишди көтүк далында.

Һейрәтдән чыхмышды санки көзләри).
Викторун ардынча кэлән әскәри
Вурурлар архадан, Виктор галыр тәк,
Бағчаны сүр'әтлә о сейр әдәрәк
Кечир бир көтүйүн далына... бурдан,
Бир баш гәраркаһы көтүрүр нишан.
Виктор автоматла атыр далбадал.
Башыны итирир бу дәм кенерал,
Билинчә алынмыш артыг дөврәйә.
„Даһа файдасыздыр даянмаг“ — дейә
Әлиндә тапанча чыхыр байыра
Викторла үзләшир, әлә бу ара.
Бахыр ики дүшмән бири-биринә,
Гәзәбдән од дүшүр үрәкләринә.
Әсир алмаг үчүн бу ову Виктор
Имканы олса да даяныр, вурмур.
Әлдән гачырмайыб фүрсәти, дәрһал
Һейкәлин далына кирир кенерал.
Һеч кәсин хәбәри йохдур Виктордан,
Узаглашмыш онун дәстәси бурдан
Вурушур, дүшмәни говуб шәһәрдән.
О фашист нишанлы тәйярәләрден
Од яғыр, Нарвикә дүшүр вәлвәлә;
Дүшмән өз күчүнә күвәнир һәлә.
Һеч кәсин хәбәри йохдур бағчадан,
Кетдикчә даһа да гызышыр мейдан.
Һейкәлин башында кедән даваны
Көрүнчә титрәйир гочанын чаны.
Сон әсәр... Әзиздир, аһ, о нә гәдәр...
Һеч олмаса она дәймәсин хәтәр.
Сон әсәр... о да мы мәһв олачагдыр!?
Гочанын үрәйи гырылачагдыр

Әлә бил һейкәлә дәйән күлләдән.
Бәс совет забити атмайыр нәдән?
Бәлкә дә сәнәтә гыймыр гәһрәман
Дейә дүшүнүрдү гоча анбааг.
Лакин даянмадан атыр кенерал,
Атыр фасиләсиз, атыр далбадал,
Күллә яғмуруна салыб Виктору
О, гачыр машина тәрәф...

бу заман
Һейкәлин далына кечәрәк Виктор,
Ону яралайыр аягларындан.
Кенерал даяныр.

Лакин бу ара
Чыхарыб чибиндән о, бир гумбара
Атыр бирчә анда һейкәлә сары.
Дәйир бир-биринә ерин гатлары.
Һейкәл өз ериндән гопур, мәһв олур,
Һейкәллә бирликдә Виктор мәһв олур.
Лакин кенерал да йыхылыр бу дәм,
Бир анда гаралыр көзүндә аләм.
Өзүнү бир тәһәр әлә алараг
Машина етишмәк исгәйир, анчаг
Мүмкүн олмур, галха билмир о ердән.
Көзләри гочая саташыр бирдән.
Гышгырыр: — Амандыр, гоча, яхын кәл,
Мәни машиныма чатдыр әлбәәл!
Һәр ики дүняда үзүн олар ағ.
Гоча һейкәл кими гуруюб анчаг
Тәрпәнмир ериндән...
— Гоча, кәлмәсән,
Сәни ерлә ексан вләйәрәм мән! —
Дейәрәк чыхарыр тапанчасыны.

— Гоча, истәйирсэн әкәр чаныны
Тез ол...

гоча динмир, гоча сакит, лал
Вурмаг истәйиркән ону кенерал
Архадан бир атәш ачылып һәмән,
Кенерал топ кими дурдуғу ердән
Учулур, үз үстә сәрилир ерә...
Гочанын көзләри таныш көзләрә
Саташыр... Һейрәтдән сөкүлүр бағры.
Гоча һамисини, о сәнәткары
Өлүм аяғында көрүнчә Вертер
Гәлби ярпаг кими титрәмиш тир-тир,
Гудуз кенералы вурмуш наһан.
Ордумуз Нарвикә кирдийи заман
Партизан дәстәси әшидиб буну
Архадан дүшмәнин кәсмиш йолуну.
Вертер өз әһдинә әдәрәк әмәл,
Шәһәрә биринчи кирмиш әлбәәл
Алмагчүн сәнәтин ингигамыны.
Һейрәтә салмышды бу күн һамыны
Онун чәсарәти, онун чүрәти.
Нә гәдәр бөйүкмүш кини, нифрәти...
Деди: — Таныдынмы, ата, сән мәни?
Вертер яхылашыб гочая бу дәм
Бу ата кәлмәси, бу ата сөзү
Гочаның көзүндә ачды бир әләм.
Нә гәдәр көзәлди, доғмайды бу сөз!
О ки, һәсрәт иди бу ширин сөзә.
Ону әшидинчә хиласкарындан
Гочанын кечәси дөндү күндүзә.
Вертер һамисини гучараг һәмән
Деди: — Мәни таны, ата, инди сән.

„Бир һәдәфә вурсун гой әлләримиз,
Күл ачсын арзумуз, әмәлләримиз!“
Инди таныдынмы?

— Вертер, чан бала...

Афәрин сәндәки сәбрә, камала!
Мәним хиласкарым баламмыш демәк?
Нечин танытмадын бәс бу вахтадәк
Сән мәнә өзүнү?

Онлар көрүшүр.

Солғун янагларә гәлбдән од дүшүр.
Гоча айрылмайыр Вертердән... Ону
Басыр синәсинә, гучур бойнуну.
Охшайыр Вертери исти нәфәси.
...Бу заман ордунун арха дәстәси
Кәлир яваш-яваш бағчая сары
Чыхарыб шәһәрдән сон галыглары.
Бахышында гәзәб, көнлүндә туфан
Кәлир ирәлидә майор Нәриман.
Ону көрән кими Вертер дикәлир,
Һәрби салам илә яхына кәлир.
Әл вериб көрүшүр...

Ларсен дә бу дәм

Чатыр онлара,
Үч әл дүйүнләнир бир ердә мөһкәм,
Алгыш бир мәсләкли гәһрәманларә!

Ара сакитләшди, дағылды һамы,
Чөкдү үфүгләрә Нарвик ахшамы...
Гушлар дилә кәлди күл будағында,
Бу ахшам чағында, ахшам чағында
Нарвик шәһәриндә ачылды сәһәр.
Исти ювасындан айры дүшәнләр
Гайытды юрдуна, гайытды бүтүн.
Майорун дәстәси өлә һәмән күн

Бүтүн шәһидләри дөһн этди багда,
Ятды гәһрәманлар бу яд торпагда.
Кечди бир нечә күн... Совет Ордусу

Күлдүрдү яралы Норвеч әлини.
Гуртарды әзабдан, аһдан, амандан
Бу көзәл өлкәниң гызы, кәлини...
Чәнаб Квислингсә гачды Берлине,
О ки, Норвеч иди, бәс гачыр нәдән?

Азад олмуш юрда гайытды енә
Крал һәмин кечә Инкилтәрәдән.
Онунчүн юрдуну хилас әтдиләр,
Кралын руһу да һеч инчимәди.

— Мән орда даш-гашлар хәрчләйән заман
Бәс сиз нейләдиниз? — халга демәди.
Лондонун зияфәт мәчлисләриндә
Крал кечә-күндүз сағлыг демишди.

Ағалар вердийи тапшырыглары
О, һәлә Лондонда әзбәрләмишди.
Лондона мүти бир гул олдуғундан
Башга фикирләрлә кәлмишди юрда,
Инкилис зөвгүнә вурулдуғундан
Инкилис гайдасы гойду о, бурда.
Бу ени гайдалар хош кәлди она,
Изләди Лондону һәр заман, һәр ан.
Онларын Лондондан чалдыгларына
Крал дәм тутурду Норвечдән һаман.
Ахыр вахтлар исә мүти кралчүн
Тәзә бир аға да чыхды мейдана.
Ситайиш әләди он дөфә һәр күн
Крал каһ „ағ әвә“, каһ да Лондона.

Кечди күнләр... кечди айлар, чичәкләнди Нарвик енә,
Бир азадлыг бәхш әдәрәк мәһкум Норвеч әлләринә

Авропада далғаланды нур сачаглы гызыл байраг.
Фашистләрин чәкмәсийлә зәдәләнмиш дәрдли торпаг
Сағалдырды ярасыны көрән кими илк баһары.
Анчаг гоча сәнәткарын сағалмырды яралары.
Онун бөйүк һәятыны учурмушду гасырғалар,
Өмрү бою кечә-күндүз яратмышды бу сәнәткар,
Бу күн онун зәһмәтиндән, нә бир әсәр, нә из галмыш,
Яратдығы харигәләр әлә бил ки, бир хәялмыш.
Әлә бил ки, бәзәнмәмиш Нарвик онун әлләрилә,
Әлә бил ки, бу бош шәһәр әввәлдән дә олмуш белә.
Бу дәрд илдә көзләриндән аһ, нә гәдәр сел ахмышдыр,
Онун һәссас үрәйиндә дәрин изләр бурахмышдыр
Бу сон мүдһиш һадисәләр...

изтираблар, нәләр, нәләр...

Бу дәрдләрин бирчәсинә таб әләмәк асан дейил!
О дөзмүшдү мәтанәтлә әйилмәдән... Бу сон дәрд ил
Сәксән илик һәятынын ән дәһшәтли илләрийди.
Онун һәссас үрәйинә бу илләрдә нәләр дәйди!
Дәрд ил, онун көзләриндә думан олуб доландыгча,
Һәрдән сакит аңларында өтәнләри о, андыгча
Икид совет забитини яда салыб о, дикәлир;
Бу ан онун үрәйиндән чох гәрибә сәсләр кәлир,
Чанландырыр хәялында бағдакы сон һадисәни,
Дилә кәлиб о пак вичдан дейир: „Гоча, ахы сәни
Хилас әдән о икиддир, сән өзүнү һеч йормадын,
Бәс сән нечин өз гәлбини о икидчүн яндырмадын?
О, сәнинчүн өз өмрүнү фәда әтди, нейләдин сән?
О икидә, икидлийә, сөйлә, сәнин йохму төһфән“?
Икид совет забитини хатириндән силә билмир,
Траммәллә биркә дурур, көз өнүндән һеч чәкилмир.
Күл-чичәклә бәзәмәклә о, Викторун мөзарыны,
Дағыдарды өз дәрдини, дағыдарды губарыны.

Һәр күн азы үч-дөрд дөфә бу багчая о, энәрди,
 Мəзарлыға баха-баха дүшүнәрди, дүшүнәрди.
 Бу баг кими о гəлбин дə чаһ-чалалы учурулмуш,
 Дүнən Нарвик угрундакы дөйүшлөрдə һəлак олмуш
 Бүтүн совет əскəрлəri дəфн олунмуш һаман багда.
 Гойнундакы шəһидлэрлə фəхр əлэйир бу торпаг да.
 Һәр күн азы үч-дөрд дөфə бу багчая о, энәрди,
 Мəзарлыға баха-баха дүшүнәрди, дүшүнәрди.
 Будур, гоча, кəнчлийини яда салыб күлүмсүнүр.
 Кəнчлийин кош хатирəsi кəзлəриндə яныб-сөнүр.
 Той ахшамы... Сағлыг дейир һамы анчаг ики ада,
 Иллəр кечир, о гочалыр, һəсрəт галыр бир өвлəдə.
 Сонра Вертер... Бу көрпəдən япышмышды о, дөрдəлли
 Чыхыб кедир бир күн о да... бу əзаба гатлашдыгча
 Яратдыгы əсəрлэрлə о; тапарды бир тəсəлли.
 Бу күн исə һəм өвлəдсыз, һəм əсəрсиз галмыш гоча.
 Һәр күн азы үч-дөрд дөфə бу багчая о, энәрди
 Мəзарлыға баха-баха дүшүнәрди, дүшүнәрди.
 Бу дəм сонсуз сənəткарын үрəйиндən гопарды аһ,
 Аста-аста дүшүнəрди: „өлəчəйəм бу күн-сабах,
 Бəс нə илə яд əлəсин бу обалар, əллэр мəһи“!
 Гоча уда билмэйирди бу дəрди, бу-фачиəни.
 Мирассызылыг! Сənəткара бундан бөйүк бəла вармы,
 Һеч бу дүня сənəткары əсəрсиз дə яшадармы?
 Яралы бир бүлбүл өтүр гочанын гəлб отағында;
 — Бирчə əсəр яратсайдым бу өмрүмүн сон чағында,
 Һеч бир гəмим олмаш иди, о əсəрдə яшардым мən,—
 Дəйə гоча дүшүндүкчə, багдакы сон һадисədən
 Онун донмуш үрəйинə илһам нуру дамчыларды,
 Булар онун кəзлəриндən бир вахт ахан дамчыларды...

Унутмагчүн үрəклəрдə чарпазлашан гəми, дəрди,
 Əл бу гəриб мəзарлыгы күл-чичəклə бəзəйəрди.

Бу күллəрдə, чичəклəрдə мин ананын гəлби варды,
 Нарвиклилэр кəлиб рəһмəт охуярды
 Бу торпагчүн фəдə олуб, бу торпагда ятанлара;
 Мин тəэссүф əдəрдилэр бу күнаһсыз ал ганлара.
 Дəрдлилэр кəз яшларыны ахыдарды бурда дən-дən.
 Бу мүгəддəs гəбирлərə халгын бөйүк севкисиндən,
 Əбəди бир һейкəл гурур сənəткар өз үрəйиндə,
 Бу һөрмəтдən алов тутур, алышыр кəз үрəйиндə.

Кечди айлар... сənəткарын үрəйиндə чыраг янды.
 Дуйгуларын лəпəсиндən дənиз кими далғаланды,
 Бир яратмаг өшги илə чана кəлди гуру бəдən,
 Артыг гоча һейкəлтəраш ишə кечди дүшүнчэдən.
 Бир шаһ əсəр яратмагды онун фикри-зикри тəкчə.
 Əз ишыгы отағында кечə-күндүз ишлəдикчə
 Үрəйинин оду илə о, яндырыр чансыз дашы,
 Сənəткарын дуйгулары чанландырыр чансыз дашы!
 Бу дуйгулар яваш-яваш этə кəлди, чана долду,
 Викторун гəбри үстүндə бир вугарлы һейкəл олду.
 Бу даш һейкəл миллионларын үрəйиндən кечиб кəлди,
 Миллионларын арзусу тəк өзəмəтлə о, йүксəлди!
 О, бурада гурмамышды һейкəлини тəкчə онун,
 Тимсалыны яратмышды галиб Совет Ордусунун!
 Сон дəрд илдə үрəйиндə гөвр əлийən дəрди-сəри,
 Əзү көрүб яшадыгы бүтүн ганлы дəһшəтлəri,
 Дəһшəтлэрə галиб кəлən,
 Зүлмүн ганлы синəсини өз əлилə сөкүб-дəлən
 Икид Совет Ордусунун енилмəйən гүдрəтини,
 Əз сənəткар үрəйинин эн мүгəддəs ниййəтини
 Бу һейкəлдə əкс өтдириб динчəлмишди гоча уста;
 Дəрдлəрини, гəмлəрини унутурду аста-аста.
 Бу һейкəлин вугарында халгымызын өзəмəти,
 Бахышында янан одда дүшмəнлэрə мин нифрəти

Әкс олунмуш, дүшүнүлмүш үзүндөки һәр хәтт онун
Гоча уста яхшы дуймуш галиб Совет Ордусунун
Енилмәйән вугарыны, гәлбиндәки пак ниййәти.
Онун мәһкум милләтләрә бәхш әтдийи сәадәти!
Ярадыб шаһ әсәрини динчәлмишди гоча артыг,
Инди раһат һисс әдирди өз гәлбини о, азачыг.

Язды бүтүн гәзетләр дә бу һейкәлдән,
Достлар буна шад олдуса, додағыны бүздү дүшмән.
Һейкәлдәки әзәмәтдән чанына од дүшдү онун,
Онлары чох горхутмушду дәянәти бу ордунун.
Инди дә бу нәһәнк әсәр өтәнләри салыр яда.

Дейирләр ки, Вертер дәхи көрмүш ени Алманияда
Бир гәзетдә бу һейкәлин фотосуну.
Яратмаға чағырмышды һейкәл ону.
Дейирләр ки, илһам вермиш, гүввәт вермиш
Һейкәл она;

О да орда тәкбашына
Галиб совет әскәринин һейкәлини яратмышдыр.
О бурада бу әскәрин гайәсини,
Һагг сәсини

Ифадәйә чан атмышдыр.

Сағ әлиндә гылынчы
Һәдәләйир дүшмәни,
Сол голу үстдә тутмуш
О, бир мә'сум көрпәни,
Бу көрпә тимсалыдыр
Сүлһүн, азад зәһмәтин.
Гылынчдаса парлайыр
Һаггы бәшәриййәтин.

Мүһарибә истәмир
Галиб совет әскәри,
Һәрбин аловларындан
Горуюр көрпәләри.

Язды бүтүн гәзетләр дә бу һейкәлдән,
Достлар буна шад олдуса, додағыны бүздү дүшмән.
Халгын бөйүк мәһәббәти заман-заман
Яшадачаг бу һейкәли... Гәбирләрин арасындан
Күнәш үзлү мәрмәр һейкәл әзәмәтлә учалырды.
Санки чансыз мәзарлыг да бу һейкәлдән чан алырды.

Чох көрдүләр һөрмәти дә дейәсэн бу гәбирләрә.
Крал бир күн гәзәбиндән нәфәсини дәрә-дәрә
Ачыгланды:

— Бу гәбирләр бу вахтадәк нийә галсын?
Гәбирләр дә, о һейкәл дә дағыдылсын!
Бу әмри дә о „ағ әвдән“ алмыш иди дүнән сәһәр,
Бу күн исә данышыгсыз „әмәл әдир“ она нөкәр.

Едди полис, бир баш забит һүчүм чәкди баға сары.
Әлләриндә балталары.
Бу хәбәрдән дәниз кими далғаланды нарвиклиләр.
Һамы кәлиб топаланды бу бағчада сәһәр-сәһәр.
Енә әлин башындадыр чапыг Ларсен,—о гырғы-көз,
Бу хәбәрдән онун гәлби олду көз-көз
Кралла да барышмайыр, силаһдадыр әли енә,
О анд ичмиш Трамелин дағыдылмыш һейкәлине
Ки, сон дамла гана гәдәр кралла да дөйүшәчәк,
Вәтәнинин әсл, хошбәхт күнүнә дәк.
Издиһамын гаршысында даянмышдыр яралы шир,
Үз-көзүндә далғаланан ағ сачлары үсян дейир:
— Даян, чәллад, үрәймә дағ үстүндән вурма дағы

Сөйлө, сәнә ким өйрәтмиш дилсиз гәбри учурмагы?
 Яхшылыгдан өзкә сәнә нә әтмишдир бу шәһидләр,
 Әл-аяга дүшмүшсүнүз нечин көрән сиз бу гәдәр?
 Бир анладың, анладың сиз,
 Нечин нифрәт әдирсиниз
 Халгын һөрмәт әтдийинә?
 Нечин сизин үзүнүздән булут яғыр ахшам, сәһәр,
 Халгын бөйүк һөрмәтийлә бәзәндикчә бу гәбирләр?!
 Бу фикирдән әл көтүрүн, лә'нәт дейәр дүня сизә,
 Бу гәбирләр тикан олуб нечин батыр көзүнүзә?
 Бу һейкәли көрүрсәнми, дүшүн, чәллад, яхшы дүшүн,
 О һәр шейдән мүгәддәсдир бу дүняда мәним үчүн!
 Кәл сәң мәни тәһгир әтмә, үрәйимә дәймә, чәкил,
 Орда мәним арзуларым, әмәлләрим яшайыр бил!
 — Крал белә әмр әләмиш.
 — Әмрә мүти гул олма сән!
 Дүшүн, бир көр нейләйирсән?
 — Нә дүшүнүм? Вәзифәмә зәрәри вар дүшүнчәнин.
 — Мундириндән чөлә чыхмыр, демәк, дуйғун,
 һиссин сәнин?
 — Нә дуйғу?
 — Бәс вичдан нечә? Де о да мы йохдур сәндә?
 — Машын бир шей дүшүнүрмү чархы дөнүб
 һәрләнәндә?
 Биз садәчә ичрачыыйг, мааш алыб иш көрүрүк.
 Тут дейирләр биз түтуруг, вур дейирләр өлдүрүрүк.
 — Әгидәниз нәдир сизин?
 — Пул...
 — Гәлбимә вурма яра!
 Вичданыны, кәл, хәрчләмә сән вичдансыз ганунлара!
 Өз дүшүнчән, сөзүн олсун, ахы сән дә бир инсансан!
 — Инсальгы о нә ганыр? — дейәрәк бир чаван оғлан,

Издиһамын арасындан чыхыр чөлә.
 — Гүнәрин вар тохун көрүм бу һейкәлә!..
 Ичрачылар баш забитә бахыб сусур... сусур, анчаг
 Бу дәм гоча сәнәткарын көзләриндә сонсуз мараг,
 Дейир: — Забит, бир заманлар сатылмышдын }
 алманлара.
 Печ сормадын мәндән о вахт бәс сән һара, зиндан
 һара.

Мәнә нәмли камерада көзәтчилик әдәндә сән
 Бу мәрһумун әлләрийлә хилас олдум мән һәбсдән.
 Сәнин кими гул олмады, о, шәрәфли өмүр сүрдү.
 Сән Гитлерә гул оlanda о, Гитлерлә дөйүшүрдү!
 О, онсуз да хошбәхт иди, биздән өтрү кәлди бура.
 О, бизимчүн өз көксүнү һәдәф өтди аловлара!
 О, бизимчүн гыйды ахы чаван икән өз чанына.
 Дәрд-беш гарыш торпагы да гыймаягмы бәс биз она?
 Инан ки бу һагсызлыга дағлар белә чәкәр фәряд,
 Бах, бу бойда Норвекияны о гайтарды бизә, чәллад!
 Бу торпагдан бешчә чәрәк
 Ери она чохму көрәк?!
 Гочанын бу сөзләриндән издиһам да далғаланды
 Бахышларда гәзәб янды.
 Дәниз кими күкрәдиләр, далға кими дөш кәрдиләр,
 Һарынламыш полисләрә онлар юмруг кәстәрдиләр.
 Ларсен деди: — Гылынчымдан кечирәрәм сизи
 бир-бир,
 Гәбирләрә әл галдыран өзү гәбрә кедәчәкдир!
 Ахы һәрбин та гәдимдән мүгәддәс бир гануну вар:
 Дүшмәнин дә икидинә гәһрәманлар сөчдә гылар;
 Бу ки, һәлә дүшмән дейил, азадлыг бәхш өтди сәнә,
 Бир дост кими аяг басды гул әдилмиш вәтәнинә.
 Икид голубағлы олса, әл галдырмаз она дүшмән.
 Гәһрәманын мазарыны дағытмагмы истәйирсән?!

Дилсиз гәбрә эл галдырмаг кәлмәйирми һеч арына?
Өз чанына гыяр адам, гыймаз шәһид мазарына!
Сөйлә, сөйлә, чәнаб забит. белә адәт биздә вармы,
Яхшылыға бу яманлыг бизим халга ярашармы?

— Йох, йох, буна дөзмәк олмаз!

— Бу нанкорлуг бизә яддыр!

— Гәбирләри тәһгир әтмәк?

— Бу нә фитнә, нә фәсаддыр?!

Халгын сонсуз гәзәбинә күвәнәрәк гоча күлдү,

Аязымыш чәһрәсиндән гәбирләрә нур сүзүлдү.

Деди: — Достлар, мүгәддәсдир бу дүняда шәһид
гәбри,

Кәрәк она лайла десин бизим Нәрвеч күләкләри...

Хилас олмуш кәлләримиз кәрәк чошуб далғалансын,

Учан һәр бир ләпәсиндә сәһәр ахшам ону ансын.

Ахшамлар бу мазарлыға кәйләримиз нур чиләсин,

Шәһидләрин пак руһуна гушларымыз нәғмә десин;

Бурда ятан икидләрин әлләрилә дөндү енә

Бизим крал чәнаблары Британиядан өз әвинә,

Яхшылыгын әвәзини белә чыхыр „бизим крал“,

Алмыш ону гучагына, дейән, инди өзкә хәял?

Бу һейкәли мән мәрмәрдән гайырдым ки, енә бир күн

Ядлар ону учурдараг әритмәсин силаһ үчүн.

Ядлар дейил, инди она „өз кралым“ олмуш яғы,

Инди сизә о тапшырмыш бу һейкәли учурмағы.

Гоча сәнәткары сонсуз гәзәблә

Бүтүн Нарвик әһли динләйир бу ан.

Ийнәләр санчылыр бүтүн гәлбләрә

Гочанын үсянкар бахышларындан.

О артыг ялвармыш, истәмир имдад,

Заман дәйишдирмиш садә гочаны!

Һагсызлыға гаршы гопарыб фәряд

Үсяна чағырыр әли, обаны.

О ачиз дейилдир һәята гаршы,

Артыг тора салмаз ону һийләләр!

Аловлар бәркитмиш онун чаныны

Гоча оддан кечән полада бәнзәр.

Бахышларда гәзәб чыраг яндырыр,

Чошгун дәниз кими далғаландырыр

Гочанын чағрышы бу издиһамы,

Һейкәлин башына доланыр һамы!

1951 Бакы

СҮЛҤ

Һөрмәтлә пагонлары чыхарыб, достум, дүнән,
 Иш палтары әйләдин әск.р палтарыны сән.
 Әмәк чәбһәсиндә дә чалышдын әскәр тәки,
 Ал ипәк пижамадыр бу күнсә әйниндәки.
 Динчәлирсән... дүнәнки һәйәчанын бәс һаны?
 Аста аддымларла сән кәзирсән хиябаны.
 Һәдәр дә кетмәмишдир бүтүн һәйәчанларын
 Сәнин алнын ачыгдыр янында, достун, ярын;
 Сән беш илин ишини бирчә илдә көрмүсән,
 Һәлә кәлиб чатмаян илләри өтүрмүсән;
 Ойнадараг әлиндә гохладығын чичәкдән
 Әтриними дуюрсан чәкдийин зәһмәтин сән?!
 Сүлһдүр бүтүн арзумуз, әмәлләримиз бизим,
 Бу өшг илә дөйүнүр синәндә чарпан көнүл.
 Сүлһдүр, асудәликдир, раһатлыгдыр, әзизим,
 Әйниндәки пижама, әлиндәки дәстә күл!

1953

ОРАГ-ЧӘКИЧ

Сән кәнддәнсән, мән шәһәрдән, чаван оғлан,
 Лакин тез-тез көрүшүрүк арзумуз бир олдуғундан.
 Дөшүмүздә ачан күлләр, достум, бу күн
 Нәгл әләйир йолларыны өмрүмүзүн.
 Сән кәнддәнсән, мән шәһәрдән, дәзках мәним, тарла сәнин.
 Бизим гадир әлимизлә күлүр үзү бу вәтәнин!
 Сән кәнддәнсән, мән шәһәрдән, мөгсәдимиз бирдир анчаг,
 Бир мәрәмын йолчусудур вуран чәкич, чалан ораг!
 Бизим гәдәр хошбәхт йөхдүр бу дүнянын бир ериндә,
 Ораг-чәкич нишаны вар бизим кербин үзәриндә.
 Сән кәнддәнсән, мән шәһәрдән, анчаг тез-тез
 Бир-бирини сыхыр бизим әлләримиз
 Кербимизин үстүндәки,
 Чарпазлашан гымыл ораг, чәкич тәки.

1953

Нола гэлбим, анам кими ананын
Нэр чөврүнэ, нэр назына даяна.
Сэнин зөиф вүчүдунун өнүндө
Алчалмаг да учалыгдыр, ай ана!

Бешик башы, нэ мүгөддэс мөкансан,
Даһилэр дэ бу мөкана баш эйди.
Чыхарылан сөрт ганунлар, һөкмлэр
Кэлиб сэнин гучағындан кечэйд.

1953

АНА

Ана, ана, сэн гысалдыб өмрүнү
Мөнө даим узун өмүр дилэдин.
Өридиб өз көзлэринин нурунү
Мэним өмүр йолларыма чилэдин.

Күндө йүз йол мэн сәчдәнә кәлирәм
Адын гәдәр мүгөддәсдир бу вәрдиш...
Әзиз анам, әйри белин, билирәм,
Бешийимә әйилмәкдән әйилмиш.

Нә бөйүкдүр көксүндәки гәлб сэнин?
Кечирирсән мин аловдан өмрүнү!
Бирчә анлыг юхусуна көрпәнин
Сән верәрсән бүтүн галан өмрүнү.

Һарда олса бир ердәдир һәр заман
Ана гәлби баласындан кен дейил!
Әкәр ана үрәйинә тохунсан,
Гуш ювасы дағыдырсан өлө бил.

ЙЫХЫЛМАЯСАН

Бу күн аяг ачдын, гызым, илк дөфә,
Нәнән еришинә мубарәк деди.
Йыхыла-йыхыла сән еридикчә
Әлә бил гәлбимдә чаһан ериди.

Бу башдан о баша кетдин өвдә сән,
Мән өлә билдим ки, дүняны кәздин.
Әлләрин гуртарды имәкләмәкдән,
Аяғын ер тутду, а гызым, сәнин.

Сәнин аддымларын башлайыб өвдән
Дүшәчәк күчәйә, шәһәрә, кәндә;
Гәлбин өз юрдундан айрылмасын сән
Өлкәләр долашыб, әлләр кәзәндә.

Ердән үзүлмәсин һеч аягларын,
Кәз бу ана юрду, ана торпагы,
Йыхылыб күчүнү ердән ал, өйрән
Сән аяг үстүндә мөһкәм дурмағы.

Вәтәнин гойнуна бала тәк сығын,
Тәк онун өнүндә баш әй, сән әйил,
Кениш синәсинә аяг басдығын
Бу ана торпагы сән өз синән бил,

Даима вугарла өтүшсүн өмрүн,
Әйилмә, йыхылама, гызым, һеч заман,
Йыхыла-йыхыла кәзсән дә бу күн
Һәят йолларында йыхылаясан!

1953

СЭН КҮЛЭНДЭ

(Бөстөкар А. Бабаев төрөфиндөн
бөстөлөнмишдир)

Үфүг бэнзэр күл хүснүнэ
Көйдөн шэфэг сүзүлэндэ,
Янағында күллэр ачар
Сэн күлэндэ, сэн күлэндэ.

Көнлүм сэнсиз ода яныр,
Фиргэтинэ чан гатланыр,
Эшгин гушу ганадланыр
Сэн күлэндэ, сэн күлэндэ.

Нэ дилбэрсэн, нэ көзэлсэн,
Чыраг кими яныр чөһрэн.
Нур бадэси ичирэм мэн
Сэн күлэндэ, сэн күлэндэ.

Күлүшүндэ нэ сирр вар
Нэр үрэйи о, эфсунлар?
Ачар чичэк, күлэр баһар
Сэн күлэндэ, сэн күлэндэ.

1946

ЛАЙЛА

(Бөстөкар А. Бабаев төрөфиндөн
бөстөлөнмишдир)

Ширин-ширин, ят ай бала,
Боя-баша чат ай бала.
Сэн дэ бир күн өз сәсини
Эл сәсинэ гат ай бала...

Сэнэ дейир лай-лай
Нэр өтөн гуш,
Нэр ахан чай,
Бу азад, шэн
Анамыз вэтэн...

Нэр шөһрәтим, шаным сәнсэн,
Чандан айры чаным сәнсэн.
Нэ тәмиздир күл нәфәсин,
Сән әтирли бир чәмәнсэн.

Сэнэ дейир лай-лай
Нэр өтөн гуш,
Нэр ахан чай,
Бу азад, шэн
Анамыз вэтэн.

Һәр назына чан даянар
Сәнин өшгин чанда янар.
Бир гуш олуб ана көнлүм
Бешийиния үстдә гонар.

Сәнә дейир лай-лай
Һәр өтән гуш,
Һәр ахан чай,
Бу азәд, шән
Анамыз вәтән.

Бу дүняда йохдур гәмин,
Һәят сәнин, дөвран сәнин.
Гайғысыйла бой атырсан
Гучағында бу вәтәнин.

Сәнә дейир лай-лай
Һәр өтән гуш,
Һәр ахан чай,
Бу азад, шән
Анамыз вәтән.

1953

ЯҒМА, ЯҒЫШ

Нәғмә

Көйләр чәнә бүрүндүкчә
Үрәйими бүрүйүр гәм.
Яғма, яғыш, яғма, яғыш,
Мән көрүшә теләсирәм.

Мәним ширин севинчимә
Ачы зәһәр сән гатма кәл.
Көй чәмәндә йол көзләйән
Севкилими ислатма кәл.

Пәнчәрәмә һичран языр
Дамчыларын нахыш-нахыш.
Мән көрүшә теләсирәм
Яғма, яғыш, яғма, яғыш.

Үрәйини бошалтмасын
Бу күн көйләр инсан кими,
Мән ки ачмаг истәйирәм
Севкилимә үрәйими.

Яғсан да мән кедәчәйәм.
Көрүшәндә яғышда биз
Үстүмүздә ачылачаг
Чәтир кими өз өшгимиз.

1953

КУЛУШ

Де, нечин төкүрсөн гаш-габагыны
Һәр дөфә янымдан кәлиб кечәндә?
Күлө-күлө вер ки, сән өз агыны
Ичим шәрбәт кими, бал кими мән дә.
Дейирәм бир дөфә, бир дөфә ялныз
Сәнин күлдүйүнү көрәйдим, ай гыз!
Тәсадүф етишди дадыма... Дүнән
Фото дүканында көрдүм сәни мән,
Енә гаш-габаглы, енә пәришан,
Фотограф шәклини чәкдийи заман
Дедим: — Һеч олмаса инди күл, ай гыз,
Күн олуб көнлүмә сән сүзүл, ай гыз.
Бу заман сән күлдүн...

Чәкилди шәкил,
Дүнәны вердиләр мәнә әлә бил;
Дедим: — Бу шәкилдән, ай гыз, бир дөнә
Алыб сол чибимә гоячағам мән.
Өмрүм бою һәят бәхш әдиб мәнә
Көнлүмүн башында сән күләчәксән.
Сән енә дә күлдүн.

Ачылды сәһәр.
Ачылды үрәйим, бу нә күлүшдү?
Баягкы күлүшүн чансыз қағыза,
Бу күлүшүн мәним көнлүмә дүшдү.

1953

ДАНЫША БИЛМИРӘМ...

Сәни көрән заман һәр дөфә мәнә
Һеч вахт көрмәдийим өзкә һал олур,
Даныша билмирәм, сән көрүнәндә
Үрәйим кизләнир, дилим лал олур.
Аһ... Сәнә демәйә чохлу сөзүм вар,
Сәсимсә ичимдә боғулур, инан;
Гайдадыр, бош отаг кур-кур курулдар,
Сәс чыхмаз байыра долу отагдан.
Гәлбин бошлугундан дейил, севкилим,
Долу олдуғундан лал олур дилим.

1953

ИКИ КҮНДӘЛИК, БИР ҺӘЯТ ЙОЛУ

Күндәлик язырыг икимиз дә биз,
Ширин көрүшләрдән сонра һәр кәрә.
Арамызда олан һәр сөһбәт, һәр сөз
Язылыр әйнилә күндәликләрә.

Хәбәрдарам сәнин күндәлийиндән
Әлә алмасам да ону бир ан да,
Сәнин дәфтәрини охурам мән
Һәр өз дәфтәрими вараглаянда.

Лайласы алтында хош мәһәббәтин
Бир синә кәририк биз әйни дәрде,
Әйни көрүшләрин — әйни сөһбәтин
Күзкүсүдүр бизим күндәликләр дә.

Өмрүнүн өксидир һәр бир нәфәрин,
Күндәлик галмасын кәрәк ярыда.
Күндәлийи әйни олан кәсләрин
Мөһкәм бирләшмәли һәятлары да!

1954

ИЛК МӘҺӘББӘТ

Илк кәнчлик күнләрим яда дүшәндә
Көзләрим өнүндән дүнялар кечир.
Күл-күлә көз вурур, улдуз-улдуза,
Әйилиб көнлүмдән илк баһар кечир.

Илк кәнчлик, һәр анын нечә ширинди
Кәзирәм изини бу күн һәр ердә.
Ширин олдуғуну дуюрам инди,
Сәни яшатдыгча хатирәләрдә.

Эшгин күлзәрына апардын мәни,
Нә гәдәр әзиздир янымда адын!
Илк дөфә һәятын сиррләрини
Мәним гулағыма сән пычылдадын.

Илк мәһәббәт, илк анд, илк пычылатылар,
Илк гәлб дөйүнтүсү, илк сүзкүн бахыш.
О вахтдан өтсә дә он гыш, он баһар
Енә дә үрәйим о күндә галмыш.

Йүз бадә ичсән дә кеф мәчлисində
Гәлбә әсәр әдән илк гәдәһиндир.
Илк әшгим, һәятын оду вар сәндә
Һардасан?.. Енидән көнлүмү диндир!

Сонракы сөвдалар бир ямаг олур
Илк әшги унутмаг чәтиндир, чәтин!
Риядан, мәгсәддән чох узаг олур
Шылтағы, назы да илк мәһәббәтин.

Мән бир новчавандым... ширин өмрүмүн
Нечә өтдүйүнү билмәздим әсла.
Мешә ичиндәки талзда һәр күн
Кизлинпач ойнардым йолдашларымла.

Ушаглар ичиндә бир гыз да варды,
Көнлүмү охшарды шаграг сәсийлә.
О мәнә дүнәны бағышлаярды
Бир хош бахышыйла, гәһгәһәсийлә.

Һовада* галанда һамыдан әввәл
Кәзиб ахтардым һәр янда ону.
Арзуму тапардым, достлар, әлә бил
Кизләндийи ердә тапанда ону.

Һоғадан чыханда үрәйим кими
Онунла бир ердә мән кизләнәрдим.
Бизи тапан заман һова саһиби
Әлә бил көйләрдән ерә әнәрдим.

Бир күн... Аһ, нә дейим, енә дә бир күн
Кизли ер олмушду бир коллуг бизә,
Истәк дейил, куя көрүнмәмәкчүн
Мөһкәм сыхылмышдыг бир биримизә..

Бу күмансыз ердә бир хейли вахт биз
Әйләшдик... Тәсадүф һөкмүнү верди,
Бир-биринә дәйән нәфәсләримиз
Көнүлдән көнүлә әлчи көндәрди.

Тута билмәдиләр биздән хәбәр дә.
Хейли ахтардылар, тапылмадыг биз.
Тапды бир бирини бу кизли ердә
Бизимсә дөйүнән үгәкләримиз.

Илк мәһәббәт, илк анд, илк пычылтылар,
Илк гәлб дөйүнтүсү, илк сүзкүн бахыш,
О вахтдан өтсә дә он гыш, он баһар,
Көнлүм о коллуғун ичиндә галмыш!

1953.

* Көнд ерләриндә кизлинпач оюну заманы көзүнү юман
адамын даяндығы ерә дейилир.

ИЛИН СОН КЕЧӘСИ

Илин сон кечәси... Ахшамдан бәри
Йығылмыш бир ерә бүтүн дост, таныш,
Вәтән торпагынын хош немәтләри
Сүфрәмиз үстүндә күл-чичәк ачмыш.

Бир адәт олмушдур бу, бизә һәр ил,
Будур, илк сағлыға тост дейирик биз.
„Бу ил нейләмисән?“ сорур әлә бил
Бир-биринә дәйән гәдәһләримиз.

Керәсән нә гәдәр мәчлис гурараг
Бадә галдырмышыг дүняда достлар?!
Бу күн дә әлләрдә бадә вар, анчаг
Башга бир бадәдир бу бадә достлар!

Нә гәдәр гәдәһләр вермиш сәс-сәсә —
Чох-чох мәчлисләрә олмушуг гонаг.
Бә'зән кефләнмишик... бу бадәнисә
Айыг олмаг үчүн ичирик анчаг.

Өзүн өз өнүгдә кәл һагг-һесаб вер!
Илк тост буну дейир сәнә... күзкү тәк
Ил бою көрдүйүн ишләр, әмәлләр,
Бу сүфрә үстүндә әкс өтсин кәрәк!

Гой гәдәһ тутмасын, вур дизләринә
Зәһмәтчүн яранан о әлләрини!
Ичмәк истәдийин шәрабын үстә
Әйәр көрмүр-әнсә әмәлләрини.

Илин сон күнүйлә видалашырыг,
Һагг-һесаб күнүдүр бу күн һәр кәсин.
Һалал ичмәк үчүн бу сон бадәни
Бадәләр далында өмүр кечмәсин!

1953.

ЧӨНУБЛУ БАЧЫМА

Ай камы гэлбиндэ гыврылан бачы,
Дэрдли нэгмэлэрин танышдыр мэнэ.
Думанлы Тэбризин думанларындан
Шеһми чилэнмишдир кирпичклеринэ?

Өзүн дэ бир күлсән, солурсан һэдэр
Күллэр тохудугча халчада һэр күн.
Ханада күлләниб ачдыгча күллэр,
Һэлэ ачылмамыш солурсан өзүн.

Ичир суюну да көз яшларындан
Тохудугун күллэр һей нарын-нарын.
Нечин көз яшларын дөнүб тикана
Дэлмир аяғыны мүфтэхорларын?!

Һаят сенин үчүн нэ чэтин олду!
Геләмин юмагдыр, дөфтэрин хана.
Нәмли зирзәмилэр мәктәбин олду,
Өмрүнүн сонуна чыхды кархана!

— Нечин белә нәмдир сизин кархана? —
Дейә саһибкардан сорушсан әйәр.
Дейәр: — Күн дүшәрсә ипәк юмаға
Саплар тел-тел олар, саплар инчәләр.

Языг фәһләлэрин инчәлмәсиндэн
Бәс нечин нараһат олмайыр әрбаб?
Инсанын гиймәти сапдан учузмуш!
Сатыо өмүрләри, пул сайыр әрбаб.

Ай камы гэлбиндэ гыврылан бачы,
Дэрдли нэгмэлэрин танышдыр мэнэ.
Думанлы Тэбризин думанларындан
Шеһми чилэнмишдир кирпичклеринэ?

Янағында донан көз яшларыны
Өзүн өз элинлә гурутмалысан!
Арзуну, әшгини бир байраг кими
Башынын үстүндә дик тутмалысан!

Арзум будур: өпсүн алныны баһар,
Арзуларын кими күлсүн вәтәнин!
Өзүн тохудугун ипәк халчалар
Кәлин отағына салынсын сенин!

1951

КӘЛИР

Тарыма чәкилмиш симә бәнзә сән!
Титрә, бир ярпағын титрәмәсиндән.
Бил, дәһиәдә чошан суюн сәсиндән
Хәзри кәлир, йохса килавар кәлир.

Бир аз сыхнашанда көйдә булутлар,
Явашча титрәшир ердә көй отлар.
Овлар да билир ки, һавада чән вар,
Сабаһ яғыш кәлир, сабаһ гар кәлир.

Һәр кәсә мүйәссәр дейилдир анчаг.
Үрәкдән кечәни көздән охумаг.
Гарангушдан гаҗаг, торпагдан габаг
Кәрәк биләсән ки, илк баһар кәлир.

Гөлбим көтүрмәйир бәри-бәзәйи,
Чәтиндир ямамаг сынмыш үрәйи.
Өзүн дәрк өдәсән кәрәк һәр шейи,
Сәни баша салмаг мәнә ар кәлир.

Бахышдан сөз көтүр, сөз анла сөздән,
Һәссас ол, севкилим, өмрүн бою сән.
Әкәр севирсәнсә, аяг сәсимдән
Кәрәк биләсән ки, Бәхтияр кәлир!

AH-55624

B 27